

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Пуковник **ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ**

Свечин: „СТРАТЕГИЈА“

I

У предговору нашем издању изложени су основни разлози који су руководили „Војно дело“ да изда Свечинову Стратегију. Као један од првих јесте постојање осетне празнине у нашој војној литератури у обради питања из области стратегије. Извесно је да је тај факат, уз квалитет самога дела, могао бити потпуно довољан да оправда потребу једног таквог рада. Али, управо та чињеница има и своју другу страну. Наиме, ако постоји мањи број радова по једном питању, или једној области питања, онда, логично, постоји и мањи број различитих, целовито изложених мишљења која би читаоцима, уз остале елементе, могла послужити при формирању њихових гледишта. Ако се тај недостатак жели бар делимично ублажити, онда, мислим, треба јаче развити критику онога што већ постоји. У овом случају то је неопходније како због значаја стратегије у склопу ратне вештине, тако и због квалитета Свечиновог дела.

При изучавању Свечинове Стратегије неопходно је имати у виду, пре свега, неколико општих основних напомена.

1) Проблеме стратегије Свечин обрађује на бази искустава закључно са Првим светским ратом, Октобарском револуцијом и грађанским ратом у Русији. Дакле, једна од првих основних карактеристика дела јесте неизбежна историска ограниченост која је, за данашње услове, утолико већи недостатак уколико су се више развила средства за вођење рата и све што је у вези с њима. Како то конкретније изгледа, видеће се код разматрања појединих проблема.

2) Поред тежње аутора за објективном, научном анализом проблема, која не би носила искључиво национално, руско, обележје, аутор у томе ипак није сасвим успео, делом из објективних, а делом и из субјективних разлога. Многа питања, нарочито она из области ратководства, као и нека друга која имају знатно већу скалу тумачења, имају у своме постављању и решавању изразито национални карактер. Јасно се види да су то гледишта писца који припада једној великој земљи, чије су и могућности за вођење рата врло велике. То би била друга основна карактеристика дела о којој се мора водити рачуна.

3) Све основне теоретске поставке у овоме делу могу се суочавати са искуствима из Другог светског рата и на тај начин, узима-

јући праксу као критериј истине, сигурније оценити њихове научне вредности.

Писање о појединим проблемима из области стратегије знатно је отежано и због тога што појмови нису термилошки прецизирани или се врло различито прецизирају. Истина, изградња терминологије стратегије је саставни део изградње њене теорије. То су послови који иду један уз други, условљавајући један другога. Али оно што је овде карактеристично јесте то да се чак и у основним терминима, досада уобичајеним у стратегији, даје веома различит садржај. Штавише, скоро је тешко наћи термин специфично стратегиске природе коме би сви давали исти садржај. Ето, на пример, појам стратегије. За једне је то само руковођење оружаним снагама у рату, за друге и то и припремање оружаних снага за рат, док трећи укључују и целокупно ратоводство у домен стратегије, називајући је „високом стратегијом“, итд., итд. Дакле, чак није прецизиран ни појам стратегије. Због тога сам принуђен да се у овом чланку служим појединим терминима онако како их ја схватам, при чему ћу настојати да се на неки начин види какав садржај дајем појмовима којима се служим.

II

Једно од првих питања које Свечин обрађује у својој Стратегији је питање појма и садржине стратегије, њенога места у склопу осталих војних наука. Док је релативно јасно истакао однос стратегије према оператици, њихову међусобну условљеност и испреплитање уз јако подвучену потчињеност оператике стратегији, дотле је однос стратегије и ратоводства знатно мање осветљен. Наравно, и теоретски би било неправилно поставити неку круту границу између стратегије и ратоводства, пошто таква граница не постоји ни у пракси. То су делови једне дијалектичке целине који су међусобно тако тесно повезани, да се при решавању практичних проблема толико употпуњују, зависе један од другога, да би свако круто повлачење границе између питања која спадају у домен стратегије или ратоводства било вештачко. Али, то су ипак делови који, узети сваки за себе, имају и своје битне карактеристике. Иако је стратегија потчињена ратоводству и увек мора водити рачуна о његовим захтевима, ипак има у склопу припремања и вођења рата много питања којима се она првенствено бави, о којима она битно одлучује. Управо та страна односа између стратегије и ратоводства, мислим, није довољно јасно дата код Свечина. Вероватно да је управо та чињеница, а можда и нешто друго, имала за последицу то да аутор и није дао целовиту, свеобухватну дефиницију стратегије и да наилазимо на неколико дефиниција од којих свака обухвата, у најбољем случају, само неке карактеристике или задатке стратегије. Но, и поред тога, из целине његових излагања може се закључити шта аутор сматра предметом стратегије. Углавном, то би била припрема оружаних снага за рат као и њихово вођење у рату.

Ако овакво Свечиново схватање предмета стратегије упоредимо са питањима која обрађује у своме делу, онда се види да он обрађује и неке проблеме који не спадају у домен стратегије. Скоро сва питања која се обрађују у глави „Стратегија и политика“ нису предмет стратегије. Јер, „Политика и економика“, „Политички циљ рата“, „План осигурања унутрашње безбедности“, „Економски план рата“, „Дипломатски план“, „Политичка линија за време рата“, све су то проблеме којима се бави ратоводство. Истина, обрадом и ових питања јасније се може сагледати улога стратегије у вођењу рата и њена зависност од политике. То је, изгледа, било посебно важно у периоду кад је Свечин писао Стратегију. Јер, у то време, а и доцније, биле су јако распрострањене теорије које су на неправилан начин тумачиле однос политике и стратегије. Две су нарочито карактеристичне по својим екстремностима. Једна, која потцењује улогу стратегије истичући да рат треба да води политика и политичари, подразумевајући ту и његову чисто војну страну; и друга, потпуно супротна, која сматра да у рату политику треба потчинити стратегији. Ова је теорија имала већег утицаја у свету. Њени поборници били су истакнути немачки војни ауторитети Молтке Старији, Шлифен, а доцније и Лудендорф. Једним софистичким методом они су изградили своју теорију. То би се резонување одвијало отприлике овако: у рату се остварење војних и политичких циљева може постићи само победом над непријатељем и ради тога треба потчинити све интересима успешног завршетка рата; према томе, и политику треба потчинити стратегији и дати сву власт војсковођи. Лако је видети да ова теорија губи из вида основну ствар, тј. да је рат средство политике и то, иако у датом моменту главно, никада не и једино. Управо зато што рат у одређеном моменту постаје главно средство политике, може да изгледа како се политика потчињава рату. Међутим, рат, ма колико био пресудан, чак и за опстанак једне државе, никада не престаје бити средство политике, те јој је према томе увек потчињен. Резултати вођења рата могу, наравно, битно утицати и на промену курса политике, на промену политичког циља рата. Али то ниуколико не мења суштину односа рата и политике. Уколико је у историји и било случајева да је рат наметао политици своје захтеве до те мере да је битно мењао стару политику, онда је он истовремено стварао нову политику за чији је рачун радио.

Свечин је логички лепо образложио: „рат као продужетак политике другим, насилним средствима“, јасно истичући рат као средство политике, његову зависност од политике, уколико већу уколико рат постаје свеобухватнији. Обрађујући раније набројане проблеме из домена ратоводства, он је успео на конкретним питањима за оно време веома правилно изложити односе политике и стратегије. Нема сумње да је Други светски рат показао правилност његових поставки по томе питању. Али, треба истаћи да то и нису углавном неки оригинални ставови Свечина, него да те ставове налазимо већ код Клаузевица као и неких других војних писаца.

Ако је Свечин у свој рад о стратегији унео и неке проблеме из области ратоводства, чиме дело свакако добија, онда му се ипак може замерити што ту није био доследнији. Разуме се, не би се могло тражити да ту нађемо обрађене све проблеме из области ратоводства — како га је он схватао — јер, то онда не би била ипак Стратегија, него Ратоводство и стратегија. Али ако већ обрађује питања односа политике и стратегије, онда би правилнијем схватању тога проблема знатно допринела обрада управо оних питања која треба да чине полазну тачку испитивања и правилног решења тога проблема, а то су: рат као друштвена појава, и класни карактер рата и армије.

Посебну пажњу заслужује питање колико је аутор успео да доследно примени метод материјалистичке дијалектике за који се тако упорно залаже. У предговору Првом издању наилазимо на овакав његов став: „Свако отступање од научне објективности у исто време је и отступање од дијалектичког метода, а ми смо чврсто решили да се њега придржавамо.“ (Подвукао — В. К.)

У погледу форме излагања аутор је стварно настојао да се служи логичким методом¹⁾.

Разумљиво је да логички метод захтева историску илустрацију, али је мера коју је притом Свечин употребио, мислим, најслабија страна тога метода у његовоме делу. За потврду одређених констатација често узима много историских примера који се усто још и релативно детаљно излажу, тако да су често узрок прекидања логичког тока мисли. То знатно оптерећује дело, јер оно није историја стратегије, а читаоцу отежава одржавање континуитета у праћењу ауторових ставова суштинског карактера.

Његов однос према теоретском наслеђу умногоме је ослобођен националне пристрасности, и то кад је у питању Клаузевиц, рекло би се, и потребне научне критичности. У Русији су све до почетка овога столећа главну реч у теорији стратегије водили истакнути писци Лер и Михњевић, који су били следбеници познате школе „доктринара“, чији је протагонист био Жомини. Свечин је потпуно раскинуо са том школом, а прихватио је многе поставке Клаузевица. Тако, на пример, он сасвим усваја ставове Клаузевица по питању садржаја и карактеристика основних форми борбе — одбране и напада — при чему употребљава исту терминологију, чак и за оне појмове који, очевидно, нису најсрећније изабрани (на пример, одбрана има „негативан циљ“, напад „позитиван циљ“). Иако се Свечин не бави посебно критиком ставова појединих теоретичара стратегије, ипак се из његових позитивних излагања јасно види његов однос према истакну-

¹⁾ О томе је Енгелс овако писао поводом Марксовог излагања политичке економије:

„Историја често иде скоковито и кривудава, и ако би се она обавезно свуда следила, онда би се, захваљујући томе, не само много мање драгоценог материјала узимало у обзир, него би се често могао и прекидати ток мисли... На тај начин једино умесан био је логички метод. Но, у суштини, то је тај исти историски метод, само ослобођен своје историске форме и случајности које га нарушавају.“ (К. Маркс и Ф. Енгелс, т. XI. О. II, стр. 360 — на руском.)

тим писцима теорије стратегије. Очекивало се да се макар и у форми позитивних излагања види његов заиста научно-критични однос и према Клаузевицу, утолико пре што се највећи број Свечинових основних ставова не разликује битно од Клаузевицевих. Управо за једним озбиљним критичким односом постојала су два важна разлога:

1) Свечин је писао свој рад у знатно измењеним историским условима у односу на оне које је Клаузевиц првенствено уопштавао, и

2) Свечин је настојао да се служи дијалектичко-материјалистичким методом Маркса, а Клаузевиц се служио идеалистично-дијалектичким методом Хегела.

То значи да, иако је Клаузевиц био велики мислилац и многе ствари за своје време зналачки научно поставио, ипак је и он био нужно историски ограничен. Свечину је била потпуно довољна пракса Првог светског рата па да то јасно уочи. Осим тога, и Клаузевиц је морао платити свој дуг Хегеловој идеалистичкој филозофији. То се врло лепо може видети нарочито у постављању закона првога вида рата, тј. рата за потпуно „савлађивање противника“. То су претежно закони Наполеонових ратова, закони генералних битака које су ишчезле и у Свечиново време. Међутим, Свечинов однос према ставовима Клаузевица очевидно о томе није водио довољно рачуна.

Свечин је прихватио и Делбрикову поделу стратегије свих времена на стратегију уништавања и стратегију изнуравања као готову ствар, не улазећи у анализу чак ни основне Делбрикове тезе по којој му је за базу његове поделе послужила Клаузевицева поставка о две врсте рата. Међутим, не види се како би та основна Делбрикова теза могла бити тачна, и то из два разлога:

1) Клаузевиц је врсте рата делио према циљу рата, тј. да ли је рат са ограниченим циљем, или рат за потпуно савлађивање противника, док је Делбрик заснивао своју поделу стратегије на начину стратегиског дејства. Дакле, у основи њихових подела стоје потпуно различити критеријуми.

2) Ако су за Делбрикову теорију стратегије уништавања и изнуравања могле послужити као база Клаузевицеве две врсте рата, онда се очекивало да један вид стратегије одговара једној врсти рата и обратно. Али, ако се обратимо историји, лако се може видети да ствари не стоје тако. И у првој врсти рата — апсолутном рату — постојала су оба вида стратегије како их је схватио и формулисао Делбрик, као што су постојала и у другој врсти рата — са ограниченим циљем.

Излази, дакле, да се у Клаузевицевим поставкама о двама врстама рата не може тражити основа Делбриковој теорији за онакву поделу стратегије. Посебно је питање да ли суштина те теорије има универзалан карактер какав јој приписује Делбрик, или је то јако шематизована ствар која би при покушају да се њоме користи у изградњи савремене теорије стратегије претстављала само кочницу? Ја мислим ово последње, мада немам могућности да то овом приликом и докажем.

Међутим, Свечин није оспорио нити довео у питање ни једну од основних Делбрикових поставки по томе питању. Истина, он сматра да је у савременим условима наполеоновска стратегија уништавања нестала са историске позорнице, уступајући место стратегији изнуравања, али то битно не противуречи Делбрику.

У Свечиновом делу, примена метода материјалистичке дијалектике при обради конкретних проблема стратегије, њиховом постављању и решавању, веома лавира, са јасно израженом карактеристиком да су они проблеми стратегије који су на њеној доњој граници (окренути ка операцији — дакле, претежно чисто војни) знатно боље обрађени од оних који гравитирају ка горњој граници стратегије (однос према ратоводству). Уколико неки проблем изиђе из чисто војних оквира и више поприми карактер друштвене сложености, утолико се и Свечинове оцене више удаљују од дијалектичко-материјалистичких поставки. Тако, на пример, оцена о задацима дипломатије по појединим питањима, о улози малих држава у коалиционим ратовима, о неким проблемима партизанског рата, ни у чему се не разликује од гледања буржоаских војних писаца. Писцу је јако недостајало солидно владање, пре свега, основним поставкама историског материјализма.

Јако изражена тежња за дијалектичком обрадом питања довела је аутора у положај да се често непотребно служи дијалектичко-материјалистичком терминологијом, стављајући је тамо где за њом нема никакве потребе. То је, иначе, скоро редовна појава у сличним случајевима. Кад се осећа недостатак стварног владања једним методом, онда се то покушава надокнадити формално-терминолошки. Али, за ту појаву писаца вероватно оправдавају околности под којима је радио, јер је у том погледу карактеристично оно што каже у предговору Првом издању: „Наш је ауторитет по питањима савременог тумачења марксизма, нажалост, толико мален и толико се ватрено оспорава...“

III

Ако обраду савремене теорије стратегије базирамо на изучавању искустава из минулих ратова, на изучавању послератних мирнодопских искустава, као и на предвиђањима о карактеру и физиономији будућег рата, онда се поставља питање: где је место и каква је корист од једнога рада као што је Свечинова Стратегија? Очеvidно је да би она требала послужити, пре свега, као помоћни материјал при изучавању искустава прошлих ратова, и то са једном посебном специфичношћу. Пошто је писана пре Другог светског рата, искуства која су изнета могу да послуже као критеријум за оцену научности основних поставки Свечинова рада. Кроз искуства Другог светског рата може се сагледати неколико ствари, и то: а) колико је Свечин правилно оценио и употребио искуство прошлих ратова; б) колико је то успео добро комбиновати са предвиђањима о будућем рату; в) које су, према томе, биле научно вредне његове поставке за онај истори-

ски период за који је писао своје дело; г) на основу свега тога, шта се из његовог дела може узети као корисно при стварању савремене теорије стратегије.

То се, наравно, све скупа мора још посматрати са становишта схватања једне одређене земље о карактеру и физиономији будућег рата, посебно са становишта њених могућности и особености у изградњи њене стратемиске доктрине. Критика која би све то имала у виду и која би се чак ограничила на нека најважнија питања из Свечинове Стратегије далеко превазилази оквире једнога чланка на овоме месту. Зато ћу овде дати, уз досада истакнуте неке основне напомене, још и мишљење само о неколико у савременим условима актуелних питања стратегије које је Свечин на одређени начин обрадио у својој књизи.

Ратну вештину Свечин дели на тактику, оперативну вештину и стратегију. Мада за појаву оперативне вештине, као нове области која се „убацује“ између тактике и стратегије, он види историско оправдање у појави операције, ипак у својим дефиницијама и аргументацији није дао доказе који би недвосмислено потврдили оперативну вештину као квалитативно нову категорију ратне вештине, која је, наравно, тесно повезана и условљена са тактиком и стратегијом али, која је, ипак, квалитативно посебна категорија. Суштина његове дефиниције оперативне вештине гласи: „Основ оперативне вештине чине тактика и организација; ...“ (стр. 14). Јасно је да и тактика садржи елементе организације, само у мањем степену, као што их садржи и стратегија, само у већем степену, него оперативна вештина. Дакле, само квантитативна разлика, а није дато објашњење да ли квантитет прелази у квалитет и у чему би се то прелажење огледало. Зато Свечин појаву оперативне вештине, као и уопште поделу ратне вештине на посебне области, и оправдава више методолошким разлозима њенога проучавања. Ако би се ратна вештина изучавала у виду целине, по Свечину: „... могло би доћи до ситничарења при прилажењу основним, крупним ратним проблемима или, обратно, до сувише широко уопштеног прилажења проучавању борбених дејстава мањих јединица...“ (стр. 12). Али, очевидно је да методолошки захтеви проучавања не могу бити пресудни за поделу ратне вештине на три посебне области које би пре свега, иако део једне целине, требало да имају и своје специфичне карактеристике. То је питање интересантно и данас, и то из два разлога. Прво, због тога што се још и данас на Западу, осим у Немачкој, ратна вештина дели на стратегију и тактику без оперативне вештине. Друго, ако је појава у историји организациски нове форме борбе — операције — довела до потребе за појавом нове области ратне вештине која ће изучавати вођење операција, шта је онда, по тој истој логици, са неким новим организациским формама насталим у Другом светском рату? Јер, једна од основних карактеристика оперативне вештине јесте комбиновање, повезивање у једну целину низа тактичких бојева. Поставља се питање: шта је онда са такозваним „стратемиским операцијама“ које су

се јако развиле при крају Другог светског рата и које ће, логично, у евентуалном светском рату великих коалиција постати „нормална“ појава? За њих је карактеристично не комбиновање и повезивање у једну целину низа тактичких бојева, што је типично за класичну операцију, него комбиновање и повезивање у једну целину низа мање-више готових армиских или чак фронтовских (групе армија) операција. У класичној операцији је, дакле, тактички бој основни фактор са којим се оперише, а у такозваној стратеској операцији то је операција. Ако је операција нови квалитет у односу на тактички бој, онда је јасно да је и стратеска операција — по истој логици — нови квалитет у односу на класичну операцију, јер у њиховим основама леже различити квалитети — бој, односно операција. Ако је то све тако и ако је појава операције изазвала потребу за појавом једне нове области ратне вештине која ће њу изучавати, онда, опет, по истој логици, намеће се захтев за појавом нове области ратне вештине која ће изучавати појаву једне нове категорије — стратеске операције. То би, наравно, још више удаљило стратегију од тактике.

Да ли је то резонување тачно, чак и под претпоставком да је пошло од битне стране ствари? Или је ту потребно сагледати и низ других елемената, па чак и преиспитати оно што се назива битном страном ствари у појави оперативне вештине? Да ли је онда и методолошки правилно изучавати стратеске операције у оквиру онога што ми подразумевамо под оперативном вештином? Да ли су оправдане тврдње данас већине совјетских војних писаца који сматрају да су и стратеске операције предмет изучавања оперативне вештине, а не предмет изучавања стратегије? На шта се онда своди предмет стратегије? Каква је аргументација оних на Западу који „немају“ оперативку? Све су то питања која су данас од великог интереса за теорију ратне вештине и која, наравно, захтевају посебну обраду. Неко мишљење које би било само узгред изложено, самим тим без неопходне аргументације, не би значило ништа. Могло би се рећи да, на пример, питање стратеских операција за услове и потребе малих земаља не би имало неког већег практичног значаја. Међутим, ако се има у виду приближна физиономија евентуалног будућег рата, његов неизбежно светски карактер (овде се искључују евентуални локални сукоби, за општи светски развитак ипак од мањег значаја), те према томе и положај у коме би се могла наћи једна мала земља у томе рату, онда је, очевидно, једна таква примедба лишена основе.

Кад је реч о Свечиновом схватању ратне вештине и њених појединих области, онда се узгред може рећи да је и његово схватање тактике, као повезивања посебних техничких радњи у једну целину, или као „прилагођавање технике захтевима боја“ неприхватљиво. Такво сужавање тактике, избацавање из ње одређене идеје маневра, не одговара ни историским ни логичким захтевима.

При обради проблема из области војне мобилизације има неколико питања која заслужују посебну пажњу. На првоме месту истиче се чињеница да се сви проблеми војне мобилизације посматрају без

тесне везе са општедржавном. Међутим, познато је да је већ Први светски рат направио корениту промену у погледу обима мобилизације, тојест она је превазишла чисто војне оквири и проширила се на целокупан живот земље — привреду, саобраћај, санитет, државни апарат, друштвене организације, научне установе итд. Ако се у таквим условима желела дати солиднија обрада проблема војне мобилизације, онда се то могло учинити само у склопу обраде основних проблема општедржавне мобилизације, чији је војна мобилизација само један део. Могло би се рећи да проблеми општедржавне мобилизације претежно спадају у домен ратоводства. То је тачно, али видели смо да је Свечин и у вези с неким другим питањима обрађивао поједине ствари из области ратоводства, па је то, тим пре, могао учинити и овде.

Свечин заступа мишљење да војна мобилизација треба да буде перманентна, да се развлачи кроз цео рат. Он, дакле, раскида са класичним схватањем по коме је мобилизација прелаз снага и средстава са мирнодопског стања на ратно по предвиђеном плану мобилизације направљеном у току мира, и ван кога свако друго мобилисање које се врши у току рата не спада у мобилизацију него у попуну. И ако би се такво основно схватање војне мобилизације могло и данас прихватити, не би се, разумљиво, могле прихватити и његове конкретне препоруке на начин, темпо и систем њенога извођења. То ће бити сасвим јасно ако се пође од физиономије почетка будућег рата. Док смо у Свечиново време имали познату шему: мобилизација — концентрација — стратезиски развој — борбена дејства, дотле таква шема данас не може постојати. Јер, борбена дејства данас могу почети одмах са почетком мобилизације или, за неку страну, чак нешто и пре почетка мобилизације, а да и не говоримо о томе да се поједине етапе из класичне шеме могу потпуно прескочити, као што је, на пример, концентрација која данас није никаква посебна етапа, него се остварује кроз стратезиско-оперативни развој. Дакле, данас нема услова да се мобилизација врши ни приближно под оним условима које је Свечин имао у виду па, поред осталог, и ради тога су многе његове поставке по питањима мобилизације застареле. Тако, на пример, његове примедбе на рачун брзине мобилизације данас не би могле издржати критику.

Познато је да је питање комуникација било одувек једно од чворних у пракси и теорији стратегије. Као таквом и Свечин прилази у своме раду, истичући дефиницију Вилизена по којој је стратегија „учење о комуникацијама“. Он је на неколико примера показао изванредни значај који су одиграле комуникације у стратегији јер: „Није довољно имати снаге и средства, већ их треба имати тамо, где се и кад се укаже потреба за њима.“ (Стр. 309.) Свечин је јасно истакао и све већи значај комуникација сразмерно повећању масовности средстава која се примењују у рату. За њега је један од важних елемената који данас искључује стратегију уништавања могућност брзог маневра за који су опет неопходне комуникације.

Али, проблем комуникација вероватно никада у историји ратне вештине није стајао у деликатнијој форми пред стратегијом, него што

је то у данашњим условима. Међу првим питањима која намеће савремени технички развитак јесу: да ли ће улога пре свега копнених комуникација у вођењу рата и даље расти или ће, чак, битно опадати? Који то основни елементи делују у једном односно у другом правцу? Какве из тога могу бити конкретне реперкусије на стратегијску доктрину појединих земаља?

Ако бисмо се послужили историјом, онда бисмо се морали сложити са Свечином у констатацији да је значај комуникација растао сразмерно повећању масовности армије и средстава за вођење рата. У евентуалном будућем рату биће на располагању знатно више и бољих комуникација него што је то било у ма коме рату у историји укључујући и Други светски рат. Знатно су веће и техничке могућности за њихово одржавање. Међутим, несразмерно су више порасле техничке могућности, како за њихово онеспособљавање, тако и за перманентно даноноћно онемогућавање њиховога коришћења. Огромне могућности разарања нуклеарним и термонуклеарним средствима, ракетно оружје, велике могућности авијације, посебно њена техничка оспособљеност за успешна ноћна дејства, озбиљно доводе у питање могућност коришћења копнених па и поморских комуникација. Тај се проблем појављује у још оштријој форми ако се има у виду јако изражени захтев за већом брзином и покретљивошћу јединица, за њиховом способношћу да знатно брже маневрују него у Другом светском рату. Један од пресудних елемената брзине маневра оперативно-стратегиских јединица у Другом светском рату биле су копнене комуникације. У будућем рату оне то очевидно не могу бити. Зато се предвиђа решење тога проблема на разне начине, као што су: увођење у армију великог броја возила на гусеницама са тежњом да се потпуно избаце возила на точкове, повећање улоге авијације и хеликоптерских јединица у транспортне сврхе, уређење позадине на територијалном принципу итд. Али, већина тих мера захтева и одговарајуће економске могућности земље. Уколико су те могућности мање, а уз то саобраћајна мрежа земље релативно слабија, што обично иде једно с другим, онда је и решавање тих проблема знатно теже. Они, очевидно, морају имати јаке реперкусије на стратегијску доктрину тих земаља.

У Свечиновј Стратегији има много питања која су интересантна са различитих аспеката — било као добро обрађена, било да наводе на размишљање о њиховом решењу у данашњим условима итд. На крају бих још подвукао Свечиново мишљење о потреби и начину изучавања радова из теорије стратегије. Он истиче потребу за изучавањем поставки како оних које су и до данас сачувале своју вредност, тако и оних које не задовољавају у потпуности или су чак потпуно застареле, али уз услов, како он каже, да: „...одбацимо лажну скромност и усвојимо привидну безобзирност истраживача истине“ (стр. 32).